

Iseult Golden ja David Horan

KLASSIS

Iseult Golden & David Horan

KLASSIS (Class)

Lavastaja **Elina Pähklimägi**

Tõlkija **Mario Pulver**

Kunstnik **Marion Undusk**

Valguskujundaja **Priidu Adlas** (Eesti Draamateater)

DONNA COSTELLO / KAYLIE **Jaune Kimmel**

BRIAN COSTELLO / JAYDEN COSTELLO **Rainer Elhi**

RAY McCafferty **Imre Öunapuu**

Etenduse juht **Katrin Kalamets**

Teater tänab **Lea Pilmet!**

Esietendus Rakvere Teatri väikeses majas 13. oktoobril 2023

KOOLIELU MUUTUMINE AJAS PÕHIKOOLI ÕPILASE PILGU LÄBI

1980. aastate põhikoolis käinud inimesed kirjeldavad kooli tänapäeva noortest hoopis erinevalt. Varem oli kool kasvatus-, distsiplinaar- ning võimuasutus. Õpetajatega suhtlemine ei olnud pingevaba, pigem nõuti allumist. Kooli tajuti õpetamise, mitte õppimise paigana. Keskkonnana polnud see kuigi meeldiv – koolihoonedki olid ranged ning äratasid aukartust.

Praegu on õpilane ja õpetaja rohkem mentori ja õppija rollis. Üha enam renoveeritakse koolihooneid noortele mõnusamaks ning hubasemaks. Rääkimata välialadest, kus saab vahetunnis sisukalt aega veeta.

Tunnid toimuvad niisamuti nagu aastaid tagasi. Enamjaolt õpitakse klassides ja ainepõhiselt, kuid mõnes koolis jagatakse õpilased (nt inglise keeles või matemaatikas) temporühmadesse ja tunnid toimuvad väiksema seltskonnaga.

Õppetöö on muutunud vaheldusrikkamaks. Koolis vaadatakse filme ja videoid, tehakse kuulamisülesandeid, mängitakse ainega seotud internetiviktoriine. Toimub palju projektõpet, õpetaja asemel loovad õpilased ise teemadega seotud esitlusi, mängu ja viktoriine. On leitud mitmesuguseid lahendusi, mille põhjal õpilasi hinnata.

Varem oli õppimisel kindel muster: õpetaja õpetab õpiku põhjal teemad selgeks, õpilased käivad klassi ees vastamas ja lõpuks tehakse kontrolltöö. Vanasti oli teadmiste monopol õpetaja käes, interneti polnud. Nüüd võib iga küsimuse Google'isse lüüa ja kiirelt vastuse saada ja see aitab õpilasel end õpetajast targemana näidata.

Tänapäeval pingutatakse, et õpilaste kriitilist mõtlemist, sh internetist leitud info hindamise oskust arendada. Varem polnud seda koolis vaja, õpiku õigsuses ja õpetaja öeldus ei kaheldud. Interneti vahendusel on võimalik mõistlik õppetöö isegi eriolukordades. 1980. aastatel oluks see mõeldamatu. Muud ühendusviisi peale näost näkku kohtumise õpetaja ja õpilase vahel ei olnud. Paljudel puudus isegi lauatelefon, iPadist rääkimata.

Muutunud on ka suhtlemise normid – õpetajad ei nõua tänapäeval teietamist, osa ei soovi isegi „õpetaja“ tiitlit kuulda ja lasevad ennast kutsuda vaid eesnime pidi. Kaheksakümnendatel sellist valikuvarianti ei olnud.

Vanasti nõuti vahetunnis ringis jalutamist. Nüüd jalutamist enam ei eeldata, kuid vahetundides tuleb ikkagi korda hoida. Paljudes koolides on tehtud eraldi pikad vahetunnid, mis on pühendatud sportimisele (võimalusel vabas õhus) või puhkamisele sellisel moel, et õpilased saaksid ennast välja elada.

Koolipäeva ülesehitus on jäänud aastate jooksul sarnaseks. Päev algab olenevalt koolist kell 8–9 (välja arvatud õhtused vahetused). Koolipäev kestab kuus kuni kaheksa tundi, üks tund umbes 45 minutit, aga sageli võib juba põhikoolis kohata paaristunde või 80-minutilisi tunde. Tundide vahel on 5–15, vahel kuni 40 minuti pikkused vahetunnid.

Suurem muutus on toimunud päevaste õppeainete mahu suhtes. Varem oli kuue koolitunni peale kuus ainet, praegu on mõnes koolis see arv kõigest kolm-neli. On hakatud mõistma, kui raske on õpilastel kiiresti ainult ainele ümber lülituda. Kasutusele on võetud paaristunnid, kus õpitakse umbes 80 minutit sama ainet. Koolipäev ise on niisama pikk kui vanasti, aga õppeaineid on vähem ja see aitab keskendumisele kaasa. Kahjuks pole selline süsteem veel igal pool levinud ja paljudes koolides peavad õpilased senimaani rööprähklema kuue kuni kaheksa õppeainega päevas.

Tänapäeval hoolitakse laste vaimsest heaolust rohkem. Koolis on psühholoogid, tollal olid vaid mitte eriti armastatud hambaarstid. Nõukogude ajal ei räägitud õpilastel esinevatest vaimsetest häiretest, tänapäeval on see tähtis.

Koolikiusamist on alati olnud – nii väikest narrimist kui ka pikaajalisemat terroriseerimist. Füüsiline ning vaimne vägivald ei ole uued nähtused, küberkiusamine aga on.

Internetis ollakse julgemad ja ekraani taga istudes on teiste narrimine lihtsam kui näost näkku. See on suur mure koolielus ja ka väljaspool kooli. Üheskoos üritatakse kiusamist vähendada – saadakse aru, et iga õpilase ning õpetaja kohus on hoolitseda koolikogukonna heaolu eest. Varasematel aegadel seda aga eriti ei tähtsustatud.

Kiusamisega on tihedalt seotud klassi ühtsus. Kui klassis saavad kõik omavahel hästi läbi ja üksteist austavad, siis kiusamist ei teki. Kui klass jaguneb kampadeks ja eristatakse populaarseid õpilasi ja nohikuid, on ka negatiivset käitumist rohkem. Siis antakse teistest erinevate inimeste kohta halbu kommentaare või tehakse endast nõrgematele füüsiliselt haiget. Siin pole ajastute vahel suuri erinevusi märgata, küll aga võis ja võib see erineda kooliti.

Õpilase vaatepunktist olen praeguse kooliga pigem rahul – asju, mis ei meeldi, on võrreldes minu vanemate koolikogemusega vähe. Loodetavasti on ka kõik õpetajad ja lapsevanemad sellega päri.

Lühendatult tsiteeritud allikast:

Ajaränd kaheksakümnendate kooli ja tagasi. Luise Keller (Tartu erakooli ProTERA 7. klassi õpilane). Õpetajate Leht, 5. juuni 2020.

KOOLI JA KODU SUHTED

Vanemate kaasamine koolielu kujundamisse on äärmiselt oluline, kuid sageli keeruline ülesanne. Kooli ja kodu koostööd mõjutavad mitmed tegurid. Õpilane toob kooli tülles kaasa nii kogu positiivsed kui ka negatiivsed küljed. Õpetaja peab toime tulema mõlemaga. Õpetajaametis peab tegelema sellistele probleemidele lahenduse leidmisega, nagu koolikohustuse mittetäitmine, koduste ülesannete tegemata jätmine, ebasobiv kõnepruuk, kaasõpilaste kallal vägivaldsemine jne. Siin ei tohiks õpetaja kindlasti jääda üksinda, vaid leida võimalused koostööks kodus.

Õpetaja ja lapsevanema koostöös on oluline vastastikune respekt. See eeldab teineteise seisukohtadega arvestamist, mille eelduseks on kahe-suunaline kommunikatsioon ja toetus. Sellisel puhul tunnevad mõlemad osapooled lapse arengut ja vajadusi ning on kaasatud probleemide lahendamisse ja otsuste vastuvõtmisse. Arvatakse, et kooli koostöö kodus on lapse tervikliku arengu seisukohalt üks määravaid võtmefaktoreid. Lapsel on kindlam tunne, kui lapsevanema ja õpetaja nõudmised on sarnased. Õpetaja ja lapsevanem on partnerid. Lünkade eest koostöös vastutavad mõlemad osapooled.

Uuringud tõestavad, et tugev koostöövõrgustik kooli ja kodu vahel toetab soodsalt õpikeskkonna kujunemist ning lapse iseloomu arenemist. Samuti näitavad uuringute tulemused selget positiivset seost lapsevanemate osaluse suurenemise ja laste moraali, hoiakute ning õpitulemuste paranemise vahel. Lapsevanema aktiivsuse tõus kooli-kodu partnerluses vähendab tunduvalt lapse koolist väljalangemise riski. Eriti tugev mõju on lastevanemate osalusel seoses laste käitumuslike väljunditega – mida tugevam kontakt on lapsevanemal kooliga, seda vähem esineb õpilasel käitumishäireid.

Lapse arengu toetamiseks on õpetaja jaoks oluline tunda iga last ning tema perekonda, et selgitada välja nii lapse kui ka pere tugevad küljed ja nendest lähtuvalt seada põhilised fookused, mille alusel organiseerida koostööd vanematega. Õpetaja ja lapsevanem on erineva kogemusliku taustaga. Koostöö toimimiseks on olulised küllaldane infovahetus ja arutelud. Eelduseks on see, et õpetajal oleks objektiivne informatsioon kodu kohta. Tänapäeva perede sotsiaalmajanduslik erinevus on tekitanud olukorra, kus vanematel on väga ebavõrdsed võimalused lastele soodsas kasvukeskkonna loomiseks. Õpetaja, sageli ise tööga ülekoormatud, peab suutma leida aega põhjalikuks koostööks, arvestades kõigi eri sotsiaalsete gruppide vajadusi. Vastastikust koostööd takistavad sageli ebapiisavad teadmised ja oskused, mistõttu ei osata alati leida sobivat lähenemisviisi. Õpetaja peaks suutma aidata ka neid vanemaid, kes ei tunne end kooliga suheldes mingil põhjusel mugavalt.

Lapse arengu väärtustamise korral peaks kooli ja kodu mõju ning kontroll olema tasakaalus. Ühe nõrgenemisel peab teine olema toeks ning võtma osa kohustusi enda kanda. Üheks näiteks, kes vajavad seesugust tuge, on tänapäeval väga sageli esinevad üksikvanemaga pered. Kiiresti muutuv hariduskeskkonnas tunnevad vanemad end probleemidega silmitsi seistes ebakindlalt, mistõttu ei saa nad ka oma lapsi raskustes aidata. See seab koolide ette lisaks laste harimisele ka

lastevanemate koolituse ülesanded. Sageli on koolid ise lastevanematega suhtlemise keeruliseks muutnud või sellele hoopis vastu töötanud. See on omakorda mõjutanud nende suhtumist koostöösse.

Usalduse loomine saab alguse iga partneri vajaduste ja väärtuste tunnistamisest ning nendega arvestamisest. Kui vanemad mõistavad oma võimalusi ja rolli, siis saavad nad ka efektiivselt aidata oma lastel õppida. Vajaliku muutuse sisu seisneb eelkõige selles, et vanemad ja õpetajad ei tööta enam eraldi, vaid ühiselt lapse arengu toetamiseks.

Koostöö võib aga osutuda keeruliseks juhul, kui osapooled hakkavad üksteist süüdistama millegi valesti tegemises. Koostööd saab parandada läbi vastastikuse avatuse ja usalduse, mille loomiseks on oluline, et koostöö algaks enne, kui tekivad probleemid, ning usutakse, et teine teeb parima, mida ta antud hetkel oskab või suudab.

Tulemusteta ja mittetoimivat kooli ja kodu koostööd võivad mõned lapsevanemad kogeda ka seepärast, et nende kultuurilisest taustast sõltuvalt ei pruugi arusaam lapse kasvatamisest ühtida kooli traditsiooniliste arusaamadega koostööst.

Lühendatult allikast:

Eha Fedorov. Lastevanemate ja õpetajate arvamused kooli ja kodu koostööst põhikoolis. Lõputöö. Juhendaja Külli Salumäe. Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia 2016.

VANEMATE LAHUTUSE MÕJU LAPSE HARIDUSLIKULE ARENGULE

Lastel, kes kogevad perekonna lagunemist, võivad paljude uurimuste kohaselt olla keskmisest madalamad õpitulemused võrreldes lastega, kes kasvavad stabiilses, kahe vanemaga perekonnas. Madalamate õpitulemuste põhjuseid võib olla mitmeid: ühe vanema puudumine leibkonnast, lapsest eraldi elava vanema vähenenud ajaline ja kasvatuslik panus lapse ellu või muud negatiivsed muutused (majandusliku heaolu halvenemine, stress, konfliktid jne), mis perekonna lagunemisega kaasnevad. Õpiedu mõjutajaks võib olla ka lapse häbi vanemate koduse olukorra pärast, mistõttu laps tõmbub endasse ja eraldub klassikaaslastest. Lapse keskendumisvõimet võivad vähendada pidevad lahutusega seotud mõtted, koolijõudlust võib mõjutada ka lahutusjärgne vanematevaheline hooldus, seda eriti siis, kui lapse ja vanematevahelised kohtumised on halvasti planeeritud, ja kodutööde tegemist ning paberimajanduse organiseerimist võib raskendada ka mitme majapidamise vahel elamine. Kehvad õpitulemused võivad lapse jaoks omakorda kaasa tuua muid kahjusid ning soodustada püsivate füüsilise ja vaimse tervise muutuste teket, mõjutada suhete stabiilsust ning majanduslikku heaolu hilisemas täiskasvanueas. Uuringutes lahutuse mõjust kooliealiste laste koolikäitumisele selgub muu hulgas see, et lahutatud vanemate lastel on rohkem käitumisraskusi, nad on agressiivsemad, vajavad rohkem tähelepanu ja neil on raske oma viha kontrollida.

Lisaks sellele, et vanemate lahutuse läbi elanud lastel võib koolis esineda rohkem probleeme, on tõenäosus, et nad jätkavad hariduse omandamist, väiksem. Samas see, kui laps jääb koolist kõrvale, ei tähenda tingimata seda, et laps on laisk või et ta ei ole piisavalt võimekas, vaid pigemini viitab see keerulistele probleemidele lapse elus.

Lühendatult allikast:

Rael-Astrid Mändmets. Lahutuse mõju lapse heaolule lahutuse läbielanute retrospektiivsete hinnangute põhjal. Bakalaureusetöö. Juhendaja Inger Kraav. Tartu Ülikool 2015.

HEV

Hariduslike erivajadustega (HEV) laste ja õpilaste arv lasteaedades ja koolides kasvab, see on fakt. HEV-õpilaste osakaal kõigist õpilastest on arvestatav – Centari uuringu (2016) tulemustest loeme, et 22% ringis on õpilasi, kellele on määratud HEV.

Kõige levinum HEV-i liik on kirjutamis-, arvutamise- või lugemisraskus. Esinemissageduselt järgneb ajutine õpiraskus, mis on ligi kolmandikul HEV-õpilastest. Klassifikatsioonis on järgmine „muu puue või raske haigus“, seejärel on väiksema osakaaluga keele ja migratsiooniga seotud erivajadused, käitumishäired, koduõpe, sõltuvushäire ning kõige väiksema arvukusega HEV-õpilaste grupi moodustavad erilisel andekad (kes ei jää käesoleva artikli fookusesse).

Erivajadusega lapse sünd või erivajaduse ilmnemine on igale perele ootamatu. Sellega tuleb harjuda, kohaneda, leppida. Erivajadusega lapse vanemal on tihti peale raske ise toime tulla, aga veelgi raskem on teisi oma last ja tema vajadusi mõistma panna. Suhe HEV-lapse perega on väljakutse ning erilist tähelepanu vajav tööloik kõigile haridusasutustele – alates lasteaedadest kuni kutseõppeasutusteni.

Haridusasutustes teatakse, et vähim, mis HEV-lapse vanem oma lapse heaks teha saab, on võimalikult vara leppida tõsiasjaga, et laps on eriline, tunnistada seda endale ja teistele. Siis on võimalik kiiremini ja tulemuslikumalt abi otsida ja pakkuda.

Kaasava hariduse põhimõtete rakendamisega oleme jõudnud tulemuseni, kus erikoolides õppivate laste arv väheneb, eriklassides õppivate laste arv aga suureneb, mis omakorda nõuab koolidelt järjest suuremat panust – tähelepanu, aega ja kompetentsust. Lapsevanemate ja õpetajate soov on, et koolides oleks rohkem tugiisikuid ja spetsialiste. Tugispetsialistide hulga suurendamine ei ole aga ainus lahendus. Võtmeküsimus on õpetajate lähenemine õppimisele ja õpetamisele.

Viimase kümne aasta jooksul on koolid pidanud omaks võtma väga palju põhimõttelisi muutusi hariduse käsituses (muutunud õpikäsitus, kaasav haridus). Tuleme hoopis teistsugusest süsteemist, seepärast nõuab kohanemine kõige uuega aega. Õpetaja peab tegelema nii paljude uute asjadega ja oma töö väga mitmes tahus uutele alustele seadma. Ei piisa õpetaja nõustamisest üks kord nädalas või soovitusel õppematerjali lihtsustada. Koolijuhtidelt ja õpetajatelt eeldatakse iga lapse mõistmist. Kool peab väga heas koostöös lapsevanemaga leidma võimalused, mis on parimad just konkreetsele lapsele.

Õpetajad ei suuda erivajaduste rägastikus orienteeruda. Kõige keerulisem on nii õpetajail kui kaasõpilastel mõista silmaga nähtamatut erivajadust. Isegi vanematel on kohati raske näha, mõista ja leppida. Siin peab kool olema eksperdi rollis ja toetama lapsevanemat isegi siis, kui protsess nõuab aega.

Abi on sellestki, kui kooli kogukonnale on teada, mis lapsega on tegemist. Mõistmine aitab ka teistel koolipere liikmetel erivajadusega õppiijat toetada.

Õpilased, kes on õppinud elama ja õppima koos erivajadusega õpilasega, on varem ja paremini ette valmistatud elama kaasavas ühiskonnas. Kaasõpilaste arvates on HEV-õpilane klassis või grupis küll tähendanud ka negatiivseid kogemusi, kuid õpetanud, et kõik inimesed pole ühesugused. See on andnud neile eluteele kaasa suurema sallivuse. Seda sallivust vajame ka töömaailmas.

Lühendatult allikast:

Liis Reier. HEV-õpilaste osakaal kasvab. Mida me selle teadmisega peale hakkame? Õpetajate Leht, 26. aprill 2019.

Vastukaja samale artiklile kommentaariumis:

kraamer

27. apr. 2019, 19:19

Kõik räägivad laste muutunud käitumisest, käitumishäirete eriliikidest ja reaalsest õpiraskusest. Ma ei mõista, miks pole enam ammu koolisüsteemis nn järeleaitamistunde.

Omal ajal oli.

Tänane õpetaja peab aga olema KÕIK!

Ta peab olema õpetaja, kasvataja ja eeskuju niikuinii. Kuid lisandunud kohustused, laiendatud profiil ja õpetaja kui autoriteedi rolli pea peale pööramine on muutnud õpetaja laia profiiliga spetsialistiks (meditsiinis on vast taoline roll perearstil, kes peab teadma kõike, kuid mitte midagi süvitsi).

Nii väga tahaks, et koolis oleks õpiraskustega laste jaoks lihtsalt paar inimest, kes nende lastega tundideväliselt tegeleks, neile nende arusaadavalt ja nagu selgub, iga lapse jaoks ka ainulaadsel viisil õppematerjali enam-vähem selgeks teeksid.

Igapäevatööd tegeva õpetaja koormust enam tõsta ei või/ei tohi, sest siis tekibki see kurikuulus läbipõlemine, õppetunni jooksul aga tulemuslikku individuaalset õpetamist pole tunnimahu kontsentreerituse tõttu lihtsalt võimalik.

On ka seisukoht, et järeleaitamistunnid tuleks nüüd juba vanematel korraldada eraõpetaja palkamisega. Vahel on see vältimatu, kui tegemist raskema mahajäämuse või koguni diagnoosiga. Lihtsamal juhul aga võiks asi olla korraldatud koolis. Need lihtsamad juhtumid ei vaja ju erikooli. Miks sellest räägin? Sest näen lapsi, kes ei jõua kooliprogrammiga kuidagi sammu pidada. Mõned lapsed on seejuures ise õnnelikud, mõned ei saa aru ei õpitust ega oma saamatusest, kõige õnnelikumad on aga vanemad, sest vähe on neid vanemaid, kes ütleavad murelt, et peaasi, et klassist klassi edasi läheb.

FUNKTSIONAALNE LUGEMISOSKUS

Funktsionaalne lugemisoskus on oskus teksti (jutustust, näidendit, bussiaegade graafikut, pangalaenulepingut, maakaarti jne) lugeda, mõista ja analüüsida ning tekstiga tööd teha. Funktsionaalne lugemisoskus on üks lapse õpiedukuse ja koolis edasijõudmise aluseid. Ei ole võimalik tulemuslikult omandada reegleid matemaatikas, definitsioone geograafias või bioloogias, lugeda kaarti ajaloos või õppida pähe laulusõnu, valdamata funktsionaalset lugemisoskust, mis on kõige selle alus. Ema, isa või õpetaja peaks lapselt alati küsima, mida ta luges, mida teada sai, kes seal olid, ning arutlema loetu üle sõltuvalt lapse vanusest ja teadmistest.

Õpiraskustega õpilased on piiratud sõnavaraga. Nad kasutavad oma kõnes lühikest ja primitiivset lihtlauset ning väljendavad end ebaselgelt. Seega algab funktsionaalse lugemisoskuse arendamine sõnavara laiendamisest, mida tehakse igas tunnis kogu koolipäeva vältel, ka vahetunnis, sööklas ja garderoobis; väljaspool tundi valdavalt selgituste vormis, tunnis mitmekülgsete näidismaterjalide toel (originaalse, foto, joonistus, skemaatiline kujund), selgituste, näitemängude ning vestlustega.

Allikas:

Õpiraskustega õpilaste toetamine põhikoolis (ainealased metoodilised ja õppematerjalid). Kogumiku koostaja Imbi Henno. Ristiku Põhikool, Haridus- ja Teadusministeerium, 2011.

www.oppekava.ee

ÕPETAJATE TÖÖLT LAHKUMISE PÕHJUSED

Õpetaja töö iseloomust tulenevad põhjused

Õpetajate töötasust tulenevad põhjused

Õpilastest tulenevad põhjused

Töösuhetest tulenevad põhjused

Lastevanematest tulenevad põhjused

Õpetaja tööajast tulenevad põhjused

Tugisüsteemide vähene või puudulik toetus

Hilisem ameti muutmise võimaluse puudumine

Idealiseeritud ettekujutus õpetajaametist

Koolide sulgemisest tulenevad põhjused

„See on sport pooleldi. See 45 minutit või 2x45 minutit on mul nüüd selline heitlus. Ma jäin füüsiliselt haigeks selle psühholoogilise ehk pideva nagu sõjas olemise tõttu.”

(Joonas)

„Õpetaja on pidevalt süüdi. Kui eksamitulemused ei ole kõrged, saad kriitika osaliseks. Samas on nii palju lisatööd. Aruanded. Asendustunnid. Me vahepeal enam muud ei teegi, kui täidame ainult Google Drive'is tabelleid. Õpetamiseks enam aega üldse ei jäägi. Rääkimata veel tundide ettevalmistamisest ja tööde parandamisest.”

(Kristiine)

„Õpetaja koormus on niigi suur, tundide ettevalmistamine ja tundide läbiviimine ja sinna siis igasuguseid bürokraatlike ülesandeid juurde panna. See ei lõpe hästi.”

(Andres)

„Nii palju HEV ja käitumisraskustega õpilasi, kui praegu, ei ole ma kunagi varem näinud.”

(Kristiine)

„Eelkõige õpilaste karistamatuse tunne, mis oli silmatorkavalt suur. Õpetajate suhtes puudub igasugune respekt.”

(Andres)

„Probleeme põhjustavad lapsevanemad. Näiteks kui püüdsin lastega läbi viia „vaikuseminuteid”, hakkasid lapsevanemad arutama, et õpetaja ei peaks ainetunnis mediteerima. Nägin kõrvalt juhtumeid, kus käidi ikka head aineõpetajat „peedistamas”.”

(Jaan)

„„Endal on sul kõrvatagused veel märjad, mida sa üldse asjast tead!” See on meeletult demotiveeriv. Mina tahan, et lastel oleks koolis hea ja et ma saaks oma tööd hästi teha. Aga ma ei saa oma tööd hästi teha, kui ma pean päevast päeva lapsevanematega jagelema ... Kui laps saab halva hinde, siis järelikult on see minu tegemata töö. Kui laps saab märkuse, siis kujutan mina endale olukordi ette.”

(Liisa, 30, nimi muudetud)

„Ma ei saa aru, miks kodus lapsi niimoodi kooli vastu üles krutitakse. Laps võtab ju kodus räägitu kooli kaasa. Kui kodus räägitakse, et kool on nõme koht, siis ta tulebki selle arvamusega kooli ja ta ei varja seda. Laps ju ei oska silmakirjalik olla.”

(Johanna, nimi muudetud)

„Kas ma olen sõimata saanud? Oojaa, loomulikult! Kui laps saab halva hinde, siis ei ole laps laisk, vaid õpetaja halb ja süüdi. Selline tunne, nagu vanem oleks ise selle hinde saanud. Laps ise saab aru, miks ta sellise hinde sai, aga kui vanem seda hinnet näeb, ongi ta õpetaja kõri kallal.”

(Evelin Salu, selleteemalise uurimistöö autor)

„Tugisüsteem tegi pigem näo, et nad probleemidega tegelevad, kuid reaalselt olukord paremaks ei muutunudki.”

(Jaan)

„Koolijuht ka eriti nagu ei toetanud. Mulle tundus, et tal oli ükskõik, aga probleemide korral kutsuti õpetajaid küll pidevalt „vaibale”.”

(Kristiine)

„Arvati et õpetajad suudavad, aga sealt tulebki see läbipõlemine. Nad (õpetajad) teevad, nad proovivad, aga nad ei jõua. Niimoodi üksinda seal olles. See on liiga suur ootus, mida me õpetajatele praegu oleme peale pannud. Ilma tugisüsteemideta. Olukord on koolides keeruline. Neid lapsi, kes vajavad eri tähelepanu, neid on ikkagi väga, väga palju.”

(Mart)

„Ma arvan, et kõige peamine, miks ma üldse otsustasin, et mingi hetk ma seda tööd enam teha ei taha, oligi see, et ma nägin, et see, kuidas mina seda tööd ette kujutasin, ei ühti päris sellega, mis tänapäeval Eestis enamikes koolides toimub.”

(Merili)

„See, kuidas alustaval õpetajal läheb, on täna loterii ja sõltub paljuski koolist, kuhu õpetaja satub. Alustavate õpetajate mõistmine ja tugi on kooliti hästi ebaühtlane. Osa koole jätab alustava õpetaja üksi, samal ajal kui mõnes teises koolis ollakse algusest peale kõrval.”

(Triin Noorkõiv mittetulundusühing Alustavat Õpetajat toetav kool)

„Kui lapsevanem ei saa aru, kuidas õpitakse ja miks nüüd teistmoodi tehakse, siis ta ründabki. Aga kui mõnel lapsevanemal on juba nii negatiivne hoiak õpetaja suhtes, siis peab koolis olema selge tugisüsteem. Meil on väga pikk samm astuda, et kool ja sealne kultuur muutuks õpetajale mõistlikuks töökeskkonnaks.”

(Eve Eisenschmidt Tallinna Ülikooli hariduskorralduse professor)

Allikad:

Evelin Salu. Õpetajate arvamused õpetajate töölt lahkumise põhjuste kohta. Magistritöö. Juhendaja Marvi Remmik. Tartu Ülikool 2018.

Teistmoodi koolikius: noored õpetajad lahkuvad lapsevanemate alanduste tõttu töölt. Helen Mihelson. Postimees, 7. oktoober 2019.

KIUSAMINE

Eesti keeles kasutatakse kiusamise mõistet üsna laialt, aga teaduslikus käsitluses mõeldakse kiusamise all protsessi, kus üks või mitu inimest kahjustavad meelega ja korduvalt oma kaaslast, kasutades ära asjaolu, et jõudude ebavõrdsuse tõttu on ohvril end raske kaitsta. Ehk siis kiusamine ei ole kunagi ühekordne sündmus, vaid pigem omalaadne kahjustav suhe.

Kogemata ei kiusata, kiusaja teod alluvad tema kontrollile. Kiusaja valib sihtmärgiks endast nõrgema ja üleolek kas füüsiliselt, sõnaosavuselt, sotsiaalse staatuse ning toetajate hulga või mõne muu aspekti poolest ei lase ohvril ise end tõhusalt kaitsta.

Just kahjustamise tahtlikkus, korduvus ja ebavõrdsus moodustavad ohtliku kombinatsiooni kõigi osapoolte jaoks ning tõsiste kahjude ärahoidmiseks on vaja tõsiselt kiusamise ennetamise ja vähendamisega tegeleda.

Ikka küsib keegi, miks sellest kiusamisest rääkima peab – oli meil lapsepõlves kiusamist ja kõik läks ise mööda, meiega ei juhtunud ju midagi. Kui ei juhtunud, siis läks ilmselt väga hästi. Ometi: väljakasvamisele lootma jääda on optimistlik.

Teadusuuringud näitavad kiusamisel mitmeid lühi- ja pikaajalisi kahjusid alates ohvrite ärevusest, depressiivsusest, enesehinnangu ja õpiedu langusest kuni suitsiidimõteteneni välja. Hilisemas eas täheldatakse kahjustunud minapildi tõttu raskusi elus läbilöömisel ja lähisuhete loomisel.

Ka kiusajad ei pääse puhtalt: pikaajalised uuringud näitavad, et koolis teisi kiusanud õpilastel on rohkem kui neli korda suurem risk noore täiskasvanuna sattuda vägivaldse kuriteoga politseis arvele. Kõrvalseisjatel aga, kes ise kiusamisse justkui ei puutu, on täheldatud isegi suuremat heaolu kahjustumist, käitumisprobleemide avaldumist ja vastumeelsust kooli suhtes kui tegelikel ohvritel.

Veel on teada, et kiusamine ei piirdu lasteaja ja kooliga; seda esineb ka kõrgkoolides ning täiskasvanutel töö juures. Tegelikult näeme kiusamist ka kodus, kuid kipume seda nimetama teisiti. Seega, kui isegi koolis kiusamislugu vaibub, on see ilmselt jõudnud juba osapooltesse oma jälje jätta ja sarnased suhtemustrid võivad esile kerkida taas mujal: ülikoolis, tööl, peresuhetes.

MIDA KIUSAMISE VASTU ETTE VÕTTA?

Kui lugeda näiteks kommentaare kiusamislugusid kajastanud ajaleheartiklite järel, siis reeglina kohtab ikka soovitusi kiusajatele pehmelt öeldes füüsilise noomituse tegemise kohta ja veendumust, et ega muu ei aita. See ootus on küllalt levinud, kuid uurimused pigem hoiatavad karmide ja vaenulike karistuste abil kiusamise peatamise eest. (Oma koht on küll konkreetsete tagajärgede seadmisel, mis on kooskõlas tehtu iseloomuga.)

Näiteks USA-s levinud nn null-tolerantsi poliitika (*zero tolerance*), mille järgi kiusamisega vahele jääjad tuli karistusena koolist mõneks ajaks eemaldada, ei ole

aidanud kiusamist vähendada. Vastupidiselt ootustele viis see hoopis varjatud kiusamise suurenemiseni.

Hoopis positiivsemaid tulemusi annavad koostöös lahenduse otsimisele suunatud või lepitusmeetodid. Neid kasutades saavad lapsed kogemuse üksteist austavast probleemi lahendamisest ja koostöö võimalikkusest. Eestis on koolides kasutusel näiteks ühise mure meetod või KiVa programmi meetodid.

Tänapäevaks ollakse uurimustele tuginedes veendunud, et kiusamist tuleb käsitleda grupiprotsessina ja grupist tuleb otsida ka võimalusi vähendamiseks. Üks võti peitub grupis kehtivates normides ehk kirjutamata reeglites. Põhimõtteliselt võib kiusajaks ja ohvriks sattuda iga laps, kui klassis kehtivad normid kiusamist lubavad. Klassis kehtivad suhtumised tuleb kujundada selliseks, mis ei kiida heaks kaaslaste halvustamist. Selgelt peab kõlama sõnum – kiusamine ei ole mingil juhul lubatud, isegi siis, kui teine seda justkui ise noriks.

Klassi tuleb iga laps oma ettekujutusega kirjutamata reeglitest. Koolis töötavate täiskasvanute ülesanne on suunata reeglite, juhendamise ja eeskuju abil ühiste kiusamisvabade normide kujunemist. Kui seda ei tehta, toimub iseregulatsioon ja ilmselt jõulisemad (sh kiusamist pooldavad) normid jäävad peale. Ka iga lapsevanem võiks korra endale otsa vaadata ja mõelda, millist suhtumist ta eneses kannab ja lapsele edasi annab.

Teine võti on kaaslaste reaktsioonid ja käitumine. Kaaslaste mõju on kiusamise alalhoidmise ja peatamise juures ülitähtis. Igal inimesel on hulk põhivajadusi, sealhulgas vajadus kuuluda seltskonda ja tunda ennast olulisena. Need samad vajadused on ka kiusajatel, kuid nad kasutavad kuulumise ja tähtsuse saavutamiseks teiste kahjustamist. Kui kaaslasted seda sallivad, saabki kiusamine tõhusalt toimuda. Kui kaaslasted tänu ühistele grupinormidele halvustamist ja kahjustamist taunivad, ei saa kiusajad oma tegevust jätkata.

Selleks, et sekkumine toimuks, on ühelt poolt taas vaja seda jagatud teadmist, et kiusamine ei ole lubatud. Teisalt on vaja ka oskusi, kuidas hästi sekkuda. Seetõttu on kiusamise vähendamise juures oluline laste sotsiaal-emotsionaalsete oskuste arengu toetamine. Kusjuures just lapse sotsiaal-emotsionaalsete oskuste puudujääke peetakse üheks nii ohvriks kui kiusajaks sattumise riskiteguriks.

Kokkuvõtvalt – kiusamist aitavad ära hoida hoolimise ja austuse väärtustamine, sellest lähtuvad kokkulepped ja reeglid koos tegutsemise osas ning head oskused keerulistes suhtlemisolukordades toimetulekuks. Kõik see ei tule aga iseenesest, vaid vajab täiskasvanutepoolset teadlikku ja järjepidevat kujundamist.

Tsiteeritud allikast:

Kristiina Treial. Kaks müüti koolikiusamisest ja mida uuringud selle kohta räägivad. 1. november 2017, novaator.err.ee.

KIUSAMISE LIIGID

Verbaalne ehk sõnaline: narrimine, mõnitamine, ähvardamine, hirmutamine jne.

Füüsiline ehk inimestevahelisest füüsilisest kontaktist tulenev: löömine, tõukamine, tee peal ees seismine, tegevuse takistamine, asjade peitmine jne.

Varjatud sotsiaalne ehk seotud suhtlemisega: seltskonnast ja ühisüritustest välja jätmine, grupist väljaarvamine, tõrjumine, grimassitamine, ignoreerimine, kuulujuttude levitamine, kehakeelega osatavate liigutuste tegemine jne.

Küberkiusamine ehk tehnoloogiate ja seadmete abil toimuv: ebameeldivad postitused veebis, fotode loata üleslaadimine, libakontod, ähvardused ja narrimine SMS-i teel ning sotsiaalvõrkudes.

Allikas:

www.kiusamisestvabaks.ee

KIUSAMISE OSALEJAD

Kiusamisega võib meist kokku puutuda igaüks, olgu siis kas kiusaja, ohvri või kõrvalseisja rollis. Valdkonna uurimise teerajaja, rootsi-norra psühholoog Dan Olweus nägi kiusamiskäitumises kaht põhilist osapoolt, kelleks on kiusajad ja ohvrid. Sealjuures jagas ta ohvrid omakorda passiivseteks- ja provokatiivseteks ohvriteks. Passiivsed ohvrid on endassetõmbunud ja pole võimelised end ise kaitsma, vastupidiselt provokatiivsetele ohvritele. Provokatiivseid ohvreid nimetatakse veel kiusajatest ohvriteks ja nad võivad olla nii kiusaja kui kiusatava rollis. Kiusajatest ohvritel on märkimisväärselt madalam enesehinnang kui kiusajatel.

Kiusajad. Kuigi kiusajad võivad erineda kasutatava agressiooni tüübi poolest, on enamikule kiusajaile siiski omased teatud iseloomujooned. Tüüpiline kiusaja on sotsiaalselt ebaküps, ei oska lahendada seoses teistega esile kerkivaid probleeme, tal esineb raskusi koolitöös ning ta suhtub kaaslastesse negatiivselt. Kiusajad on ülemäära agressiivsed ja naudivad teiste üle domineerimist.

Ohvrid. Ohvrid kalduvad olema vaiksed, ettevaatlikud, murelikud ja nende sotsiaalsed oskused pole eriti kõrgelt arenenud, neid ignoreeritakse ja tõrjutakse rühmakaaslaste poolt. Madala enesehinnangu tõttu ei suuda kiusatavad iseenda eest seista ja sageli ei julge nad kiusamisest kellelegi rääkida. Ohvrid arvavad enamasti, et nad on ise kiusamises süüdi. Tekkiv depressioon üha süveneb ja peagi tunnevad nad, et pole midagi väärt. Ohvrite alla võib liigitada ka kiusajatest ohvrid, keda mainiti juba eespool.

Kõrvalseisjad. Kiusamiskäitumise olulise osa moodustavad kiusajad ja ohvrid. Vähemtähtsamad pole selles protsessis ka kõrvalseisjad. Lisaks ohvritele ja kiusajatele võib eristada veel kiusamise tunnistajaid, kes jagunevad omakorda erinevatesse rollidesse:

- abilised, kes osalevad heameelega protsessis;
- õhutajad, kes otseselt ei ründa, aga on siiski alati publikuks;
- eemalehoidjad, kes ei võta selget seisukohta ja tänu sellele toetavad vaikimisi kiusamiskäitumist;
- kaitsjad, kes on ohvri poolel ja üritavad kiusajaid takistada. Nad mõistavad kiusaja hukka, toetavad ohvrit ja püüavad teisi peatada;
- isikud, kellel puudub selge roll.

Tüdrukud ja poisid jagunevad erinevate rollide vahel ebaühtlaselt. Tüdrukud on enamasti kaitsja või eemalehoidja rollis, poisid seevastu enam kiusaja, abilise või õhutaja rollis.

Lühendatult allikast:

Siret Jõgisuu. I kooliastme õpetajate ja lapsevanemate arusaam koolikiusamisest. Magistritöö. Juhendaja Kristiina Tropp. Tartu Ülikool 2011.

KAASSÖLTUVUS

Kaassõltuvus on nähtus, millest hakati psühholoogias rääkima umbes 50 aastat tagasi seoses alkoholi liigtarvitajate lähedastega, viidates sellele, et sõltuvus on süsteemne ja põlvkondadeülene probleem, mitte lihtsalt ühe inimese häiritud käitumine. Ehkki kaassõltuvust pole määratletud eraldi psüühikahäirena, on tegu õpitud käitumisega, mille puhul üks inimene hoolib ja mureseb teise pärast nii palju, et ta soodustab sellega probleemkäitumise püsimist. Enamasti mõeldakse kaassõltlaste all just partnereid suhtes. Ometi ei piirdu sõltuvusest mõjutatute ring sugugi nendega – perepsühholoogias on pööratud palju tähelepanu sellele, kuidas sõltlase peres satuvad lapsed kindlatesse rollidesse ja kuidas sõltuvus peres „toodab” lastest kaassõltlasi, kellel on täiskasvanuna haavatav psüühika ja keeruline olla hästi funktsioneerivates ja rahuldust pakkuvates inimsuhetes. Kaassõltlaste hulka kuulub ka suguselts, kes üritab probleemi varjata ja pisendada või innustab elukaaslast kaassõltlaseks jääma, ning sõbrad-kolleegid, kes püüavad probleemi ees silmi kinni pigistada või jamasid kinni mätsida.

Praeguseks räägitakse kaassõltuvusest aga laiemalt kui pelgalt koos teiste sõltuvustega eksisteerivast nähtusest. Seda võib esineda vägivaldsesse suhtesse kinni jäänud inimestel ning kroonilisemate psüühika- ja terviseprobleemidega inimeste lähedastel. Kui ühest sõltuvussuhtest vabanedes satutakse teise ja nii korduvalt või oma hoolitsuse ja klammerdumisega kiputakse liiale minema ka inimeste puhul, kes seda tegelikult ei vajagi (töökas elukaaslane, iseseisvuda üritav passiealiseks saanud laps), siis võib rääkida juba kontekstiülesest isiksuse eripärast. Kaassõltuvuse asemel kasutatakse sellisel juhul üha sagedamini väljendit „suhtesõltuvus” – inimese püsib suhtes, mis on talle ilmselgelt kahjulikud, ja suhet hoida püüdva käitumisega teeb ta tegelikult endale ja ka partnerile kahju.

Kuna „kaassõltuvus” on populaarne termin, siis on oht, et selleks tembeldatakse igasugune hoolivus ja arvatakse, et suhte tähtsaks pidamine on üldse kurjast. Tegelikult on määrav püsiv mõtte- ja käitumismuster. Kogu fookus on teisel inimesel: mida ta teeb, kuhu ja kuidas astub, kas temaga on kõik korras? Vahel tunnistab kaassõltlane, et teisel on probleem, vahel aga kuulevad lähikondsed juttu, et probleemi pole, kuid igaks juhaks hoian ikkagi silma peal. Seega on kaassõltuvuse puhul põimunud kõigi suhte poolte jaoks häirival moel omavahel hoolivus ja totaalne kontroll.

Otsest konflikti kaaslasega sageli välditakse, küll aga kasutatakse rohkelt kaudseid viise, et rõhutada enda hoolivust ja tähtsust. Isegi kui tegu pole vägivaldse suhtega ja teine vahel lausa palub otsesõnu natuke vähem muretseda, näeb kaassõltlane ennast märtrirollis. Mis sinust küll saaks, kui ma sinu eest ei hoolitseks? Su tervis ei peaks muidu vastu, karjäär laguneks koost, sa ei saa ilma minuta hakkama, keegi teine ei peaks sinu kõrval lihtsalt vastu. Need fraasid ei viita enam hoolivusele, vaid meeleehtlikule püüdele suhet hoida.

Ehkki kaassõltlane loodab saada hoolitsedes tunnustust ja kiitust, on tema enda muud vajadused tähelepanuta, samuti puudub tal side oma emotsioonidega. Aga emotsioone, millega peaks kontaktis olema, jagub. Südamepõhjas pakitseb sageli

häbi kaaslase käitumise pärast. Samuti viha ja põlgus – nii kaaslase vastu, et kuidas too on nii hoolimatu ega saa endaga ise hakkama, kui ka enda vastu, et sellises suhtes püsitakse. Ja kuskil on alati ka süütunne, kui enda meelest pole ikka tehtud teise heaks piisavalt, probleemid ei leevene, keegi pole rahul. Siis pingutatakse rohkem, hoolitsetakse ja kontrollitakse enam. Meeleluhäired pole kaassõltlaste puhul haruldased, aga nad võivad ka ise sõltuvustega kimpu jääda – probleemi süvenedes vajatakse emotsioonide tuimestamiseks ja tähelepanu kõrvalejuhtimiseks üha rohkem abivahendeid.

Taolise isiksuse juured on lapsepõlves. Vanemate ülesanne on pakkuda lapsele samal ajal nii hoolivust ja aktsepteerimist kui ka julgustada iseseisvumist. Kaassõltuva isiksuse puhul on kodus kas ühe või teisega väga liiale mindud.

Üks variant on see, kui laps on jäetud psühholoogilises plaanis iseenese hooleks. Kodus on esinenud kas füüsilist, emotsionaalset või seksuaalset väärkohtlemist või vanemate tähelepanu on püsinud rohkem nende enda vajadustel. Põhjuseid on mitmeid – alates tööle keskendumisest kuni kroonilise võitu vaimse või füüsilise tervise häireteni. Kaassõltuv isiksus võib kujuneda ka kodus, kus ollakse liialt kaitsvad ja ülehoolitsevad. Kõik raskused püütakse lapse eest kõrvaldada, tal ei lasta kogeda ühtegi ebameeldivat olukorda. Ehkki see situatsioon erineb esmapilgul eespool kirjeldatud variandist, on sarnasusi küll. Juhul kui lapse eest püütakse kõik ära otsustada, on lapse autonoomia ohus – pealtnäha lapse huvidele keskendunud peres võib laps tunda end vanemate „projektina”. Kui ei lasta ise vigu teha, ei teki ka keeruliste olukordade lahendamiseks kaasnevat usku endasse.

Lühendatult allikast:

Puust ja punaseks: kaassõltuvus. Kätlin Konstabel. Müürileht, 12. detsember 2022.

KAASSÖLTUVUS JA MEELEOLUHÄIRED

Mõningate meeste ja naiste puhul on normaalsed inimlikud tunded, nagu häbi, hirm, valu ja viha sedavõrd võimendatud, et neid inimesi valdab peaaegu pidevalt emotsionaalne seisund, millele on iseloomulikud ärevus ja tunne, et ollakse irratsionaalne, puudulikult toimiv ja/või „hullumeelne”. Samuti on neil inimestel kombeks uskuda, et nad peaksid suutma ümbritsejad õnnelikuks teha, ja kui nad seda ei suuda, siis tunnevad nad end kuidagi „kehvemana” kui teised.

Neil inimestel esineb sageli ülereageerimist igapäevaelu sündmustele, nad kogevad tundeid, mis on tunduvalt intensiivsemad, kui oleks antud olukorras kohane. Näiteks kui juhtub midagi hirmutavat, siis tunnevad nad normaalse hirmutunde asemel paanikat või ärevushooge. Need hood võivad ka esineda „ilma igasuguse põhjusega”. Kui nad kogevad mõnd igapäevaelus ette tulevat täiesti normaalset valulikku emotsiooni, võib see nendeni jõuda sügava meeleheitena, lootusetusena või isegi suitsiidimõtete või -käitumisena. Ja kui tekib mõni olukord, mis üldjuhul kutsuks inimeses esile mõõduka hulga täiesti põhjendatud viha, siis nendes inimestes võib see vallandada kõikehõlmava raevuhoo. Nende äärmuslike emotsionaalsete kogemuste puhul mõtlevad nad sageli: „Miks ta mind küll nii kohtleb? Kas ta ei saa aru, kui haiget see mulle teeb?” Kuid nad ei suuda oma tunde puhanguid kontrollida ja on segaduses.

Sellised intensiivsed emotsionaalsed reaktsioonid esinevad sageli just elu vähem dramaatilistel hetkedel, nagu näiteks siis, kui ollakse abikaasaga eriarvamusel, millist filmi vaadata või kuhu sõita puhkama. Meeleheite või raevu võib vallandada ebaõnnestunud tööintervjuu ja seetõttu uuest töökohast ilmajäämine; kurbus, mille kutsub esile hea sõbra kolimine teise linna; või viha naabri koera peale, kes on lillepeenra segamini kraapinud. Iga selline kogemus võib tekitada emotsionaalseid reaktsioone, mis on kaugel mõõdukusest – need võivad ulatuda intensiivsetest tundepalangutest kuni maheda armastusvääruseni ja igasuguse emotsionaalse väljenduse puudumiseni. Kuid mõlemad need pealtnäha kontrollimatud reaktsioonid muserdavad niisuguste inimeste elusid ja suhteid.

Nüüdseks on olemas hulgaliselt dokumenteeritud tõendusmaterjali, mis osutab tõsiasjale, et füüsiline stress, mida tekitab elu koos allasurutud või välja-lahvatavate tunnetega, võib kaasa aidata füüsiliste terviseprobleemide – näiteks kõrge vererõhk, südamehaigused, liigesepõletik, migreenid, vähk jms – tekkimisele.

Ja ometi tegutsevad need mehed ja naised nii, nagu usuksid nad, et ainult igas olukorras „täiuslik” olles või ümbritsevatele inimestele meeldides suudavad nad vaigistada ahistavad, mõõdutundetud, kontrollimatud ja irratsionaalsed tunded. Nad elavad pettekujutluses, et halbu tundeid (mis tunduvad neile mõnikord peaaegu kõikehõlmavad) on võimalik maha suruda, kui nad vaid suudavad „asju paremini teha” või pälvida nende elus teatud oluliste inimeste heakskiidu. Sellise

suhtumisega suurendavad nad alateadlikult nende inimeste olulisust ja teevad enese heaolu sõltuvaks nende tunnustusest. Kui inimesed, kellele nad üritavad meeldida, „ei suuda hinnata seda, mida ma nende heaks teen,” ega jaga määrava tähtsusega tunnustust, saavad emotsionaalselt vaevatud isikud vihaseks. Ent kuna potentsiaalse tunnustaja heakskiit on sedavõrd oluline, ollakse sunnitud see viha alla neelama. Ja kuigi seda viha ei väljendata, võib see välja imbuda „kõrvalteid” kaudu, väljendudes sarkasmina, unustamisena, vaenulike naljadena või muude passiivselt agressiivsete käitumisviiside näol.

Kuid pikemas perspektiivis on nende püüdlused kasutud, sest mitte keegi ei suuda nende tunnete ülemäärast osa neilt ära võtta, mistõttu neis võib tekkida tunne, et olukord ongi lootusetu.

Tsiteeritud allikast:

Pia Mellody, Andrea Wells Miller, J. Keith Miller. Kaassõltuvus. Mis on kaassõltuvus, kust see tuleb ja kuidas see meie elu pea peale pöörab. Tlk Reet Hiimäe. Väike Vanker 2007.

KOOLIKULTUUR

Massikool ja sellele omane koolikultuur on ajaloos suhteliselt noor nähtus. Koolides ilmneb ühiskonna huvide, kultuuride ja vaadete mitmekesisus nii keskkonnas kui tegevustes, väärtustes, organisatsioonilistes aspektides. Ühelt poolt nähakse koole kultuuri ülekandmise, transmissiooni vahendina, teisalt – uue kultuuri ja ühiskonna loojatena. Kuivõrd kool on/saab olla progressiivsete sotsiaalsete muutuste esilekutsuja – on vastuseta. Kooli peetakse üsna üldiselt sotsiaalsete suhete, ebavõrdsuse taastootjaks, samas leitakse, et see võimaldab vähendada sotsiaalset ebavõrdsust ja võimaldada kõigile võrdset juurdepääsu haridusele.

Kooli iseloomustamisel ja kirjeldamisel kasutatakse tihti selliseid mõisteid nagu kooli kliima, eetos, atmosfäär või õhustik, iseloom, kultuur jm. Tavakasutuses on need suuresti samatähenduslikud.

Tänapäeval peetakse koolikultuuri üheks haridusvaldkonna olulisimaks üldmõisteks. Konkreetse kooli kultuuri kujundavad kooli ajalugu, kontekst (asukoht jmt) ja kooliga seotud, selles tegutsevad inimesed. On enesestmõistetav, et kooli kultuur sõltub sellest, kas tegu on suurlinna või külakooliga, ainult gümnaasiumiastet sisaldava kooli või algkooliga.

Koolikultuuri määratletakse ka kui ajalooliselt edasi antud tähendusmustreid, mis sisaldavad koolikogukonna liikmete poolt mõistetavaid norme, väärtusi, tõekspidamisi, tseremooniaid, rituaale, traditsioone, müüte ning mis kujundavad inimeste mõtlemist ja tegevust. Alates 1960ndate kultuuripöördest laienes kultuuri mõiste ja seda hakati kasutama senisest hoopis erinevates valdkondades. Kooliga seoses on olulisemad valdkonnad nt kasvatuskultuur, pedagoogiline kultuur, õpikultuur, organisatsioonikultuur. Koolikultuuris eristatakse ka näiteks selliseid aspekte nagu hariduse või õppimise väärtustamine, kuuluvustunne, petmiskultuur, õpetajate sissejuurdunud arusaamad (kui osa kultuurist). Koolikultuuri jaoks peetakse enamasti keskseks väärtusi, koolikliima aga keskendub inimestevahelistele suhetele.

Kuulus prantsuse sotsioloog Pierre Bourdieu on koolile kui kultuurikandjale omistanud (koolikultuuri kaudu edasiantava) kultuurikapitali säilitaja ja looja rolli. Seisukohta põhjendas ta nii: see kultuur, mida kool eneses kannab ja edasi annab, on ühiskonnas domineerivate rühmade kultuur, nende kultuuriline kapital. Seekaudu toimub ühiskonna sotsiaalne reprodutseerimine ja kool on siin olulisimaks mehhanismiks.

Koolikultuuri muutumine võib toimuda seepidiiselt või nõ iseeneslikult, väliste mõjude toimetel. Näiteks nõukogude koolikultuur asendas suurel määral enne 1940. a. juurdunud koolikultuuri eelkõige väliste ideoloogiliste nõudmiste toimetel; ka tänapäevane koolikultuur erineb märgatavalt 1980. aastate lõpu kultuurist nii õpetajate-õpilastevaheliste suhete, sümbolika kui infovahetus- ja meediaviisidelt (internet, e-kool jpm).

Koolikultuuri muutmine võib olla ka koolikogukonna, huvirühmade sihikindel, teadvustatud tegevus. Selle negatiivsete aspektidega (nt koolivägivald, negatiivsed kuvandid jms) tegelemine nõuab nende teadvustamist, esiletoomist,

läbi diskuteerimist ja sageli ka nõ seadustatud muutmist (sisekorra eeskirjad vmt).

Üldistades koolikultuuri ja kooli efektiivsuse alaseid uuringuid, on näidatud, kuidas omavahel on seotud koolikultuur, kooli efektiivsus ja võimusuhted koolis. Mitmete autorite arvates võimaldab just võimusuhte analüüs mõista kaht ülejäänut. Koolikultuuri all mõistetakse sel juhul väliste mõjude ja institutsionaalsete normide vahendamist ühelt poolt ning organisatsiooni eesmäärke, toimimist ja väärtussüsteeme puudutavaid eeldusi-ootusi teiselt poolt. Võimusuhted, mis määravad ka organisatsiooni kultuuri muutumise, on vaadeldavad kui suhted kahe aspekti vahel: ressursid (füüsilised, majanduslikud, teadmused, normatiivsed) ja nõuded ning täitmine-kuuletumine (võõrandavad, instrumentaalsed, kognitiivsed, kohustused).

Täitmine võib omada võõrandavat või siis vastutuse iseloomu. Organisatsioonid, kus domineerib esimene, võõrandav täitmine, on võistlusliku seadustamisega, teised – kokkulepitud seadustamisega. See viitab teatavale koolikultuuri ja võimu skaalale, kus ühes skaala otsas on individuaalsel võimul ja võistlusel põhinev koolikultuur, teises aga kokkulepetel ja moraalsel pühendumisel põhinev koolikultuur.

Eesti koolikliima uuringust ilmnas, et *ca* pooled eesti koolid on (õpilaste tajutuna) formaalse, külma koolikliimaga. Eesti koolikultuurile osutus ise- loomulikuks ka see, et suuremas osas koolidest eksisteerivad õpetajate ja õpilaste kogukonnad kumbki omaette, nõ sissepoole pööratuna. Inimkeskse, aktiivse õppiva organisatsioonina end tajuva koole on *ca* kolmandik. Esile tõusevad tugevad ja õpilaste poolt väärtustatud traditsioonid, selged nõuded ning mõlema, õpilaste ja õpetajate kogukonna „meie kooli” tunne. Koolikultuur kujuneb kooli traditsioonide, keskkonna (park, kooliaed, ainekabinetid jm), väljapaistvate legendaarsete õpetajate, õpetajaskonna, juhtkonna ja õpilaste pikaajalises koosmõjus.

Koolikultuur kui kompleksne ja oma väljakujunemiseks pikka aega nõudev fenomen on suur väärtus. Selle muutumine aga on loomulik protsess.

Lühendatult Tallinna Ülikooli õppematerjalidest:

www.tlu.ee/opmat/ka/opiobjekt/Koolikultuur/index.html

RAKVERE TEATER

Näitlejad – Liisa Aibel, Rainer Elhi, Margus Grosnõi, Jaune Kimmel, Ülle Lichtfeldt, Märten Matsu, Silja Miks, Madis Mäeorg, Tiina Mälberg, Tuuli Maarja Möller, Laura Niils, Anneli Rahkema, Peeter Rästas, Eduard Salmistu, Johannes Richard Sepping, Tarvo Sõmer, Elar Vahter ja Imre Öunapuu

Valgustajad – Arne Maasi, Märt Sell ja Roomet Villau

Helitehnikud – Peeter Pilv, Andres Raja ja Aivar Jürimets

Inspitsiendid – Katrin Kalamets, Aune Kuul ja Eili Neuhaus

Grimeerijad – Maret Kongi ja Liisbeth Liidemaa

Kostümeerijad – Anne Joorits ja Kaja Kupp

Rätsepad – Anne Komp, Merli Matti ja Kaja Uustalu

Butafoor-dekoraator – Helen Padu

Puusepp – Aare Vilba

Lavatehnikud – Aimar Ehas, Reio Kiviberg, Riho Lillakas, Ottomar Sukko, Hendrik Vilde ja Mati Väljaots

Bussijuht – Tõnu Tammjärv

Lavastusala juht – Tiit Kalm

Lavastusala juhi abi – Maie Nurmoja

Juhi abi – Helle-Mall Niinemets

Korraldusjuht – Marika Tint

Turundusspetsialist – Evelin Rikma

Reklaamijuht – Kristo Kruusman

Müügiadministraator – Daisy Kull

Projekti juht – Helen Solovjev

Trupijuht – Getter Marii Kalvik

Etendusteenistuse juht – Indrek Apinis

Raamatupidajad – Tuuli Jaansen ja Merle Siirak

Arhivaar-spetsialist – Mari Vitskovski

IT-spetsialist – Aleksander Kikkas

Arvutigraafik – Peeter Rästas

Kirjandustoimetaja – Lauri Saaber

Dramaturg-lavastaja – Urmas Lennuk

Kino osakonnajuht – Brenda Pastimäe

Kino osakonnajuhi abi – Karolin Harjus ja Oliver-Hannes Kurs

Kino teenindajad – Julia Gorjainov, Dagmar Kams, Olga Kikkas ja Laura Rosin

Kino abiteenindajad – Kaarel Lusti, Helena Mägi, Anastasia Nikultša, Tuuli Puust, Jana

Turapina ja Eliza Vaškinel

Teenindusjuht – Iris Tander

Kohvikuteenindajad – Grete Alavere, Andželika Krikun, Elis Kukk, Marje Nurmepaju, Gerli

Marta Teichmann ja Katrin Teichmann

Abiteenindajad – Epp Kaljos, Liivi Kasemets, Siim Kroonmäe ja Remek Raumann

Publikuteenindajad – Inge Kelk, Agnes Kink, Tiina Krutto, Urve Kukk, Merli Matti, Maarika

Miilman, Marje Nurmepaju, Ülla Nõmmik, Elsa Punapart, Keed Sokolov, Viive Vaab ja Pilve

Volter

Kokad – Reet Kalde ja Liina Orgus

Abikokad – Kaili Kütt ja Evi Simson

Koristajad – Leena Freiberg, Nelli Hudik, Oksana Hurina ja Aniita Vaher

Majahoidja-hoovikoristajad – Taimi Tanning

Parkimiskorraldaja – Toomas Aettik

Peakunstnik – Krista Aren

Loominguline juht – Peeter Raudsepp

Teatrijuht – Velvo Väli

Kavalehe koostas Lauri Saaber, kujundas Peeter Rästas.

RAKVERELEV

KOOLITRAUMA VANEMATEL

Paljudes tõsielusaadetes oleme tunnistajaks "häbikäigule", kui üks võistleja teise järel on sunnitud saatest väga avalikult lahkuma, sest tal ei õnnestunud vastata selle nädala väljakutsele. Mulle tuletab see mingis mõttes meelde, kuidas astuvad mõned lapsevanemad sisse kooli väravast – samalaadse häbitundega.

Paljudele meist seostuvad kooliga meeldivad mälestused, teistes aga päästab kool valla vanad traumad: staadion, kus neid kiusati, koridor, kus neid füüsiliselt rünnati, klassiruum, kus neid sageli avalikult alandati, ihunuhtluse põletav piinlikkus, direktori kabinet, kus nad tihtilugu tänitada said. Ja ma ei tea, kas meie, pedagoogid, oleme kooliväravast sisse kõndides vaevunud kunagi kujutlema end meie kõige haavatavamate lapsevanemate asemele. Mis tunne on tulla kooliväravast sisse häbistatuna? Häbistatuna iseenda koolikogemuse pärast, oma poja või tütre käitumise pärast, oma puuduliku hariduse, oma vaesuse pärast või õpetajaskonna eelarvamustest tema ja ta perekonna kohta. Kas see "häbikäik" on vajalik? Ja mis on selle tähendus meie traumeeritud lastele ja vanematele?

Me teame, et traumad võivad olla põlvkondadeüleised ja et meie koolide kõige haavatavamad õpilased on sageli nende lapsed, kes olid kõige haavatavamad õpilased põlvkond varem. Koos isikliku trauma mälestusega kannavad nad endas veel perekondliku trauma narratiivi. Seega, kuidas me saame neid vanemaid toetada – sest kui me ei toeta traumapõhiselt neid, ei suuda me ju toetada ka lapsi? Suhted on keerukatest traumadest paranemisel üliolulised ning lapsega suhete loomise üks osa on suhte loomine vanematega. Kuid kui me suhtleme lapsevanemaga või kutsume teda kooli ainult probleemide korral, võib positiivse suhte loomine olla keeruline. Mida me teeme ohutuse, usalduse ja austuse rajamiseks?

Me peame vanematega suhtlema mitte ainult siis, kui lapsel on raske, vaid ka siis, kui asjad lähevad hästi: helistama koju, kui laps on olnud tubli või kellegi vastu lahke, helistama koju, kui lapsel oli hea päev ja mitte ainult halbadel päevadel. Niisugune positiivne suhtlus toimib mitmel tasandil: ei lase vanemal asuda kaitsesse või vihastada, kui koolist helistatakse, näitab välja meie huvi tema lapse kasvatamise vastu, pakub meeldivat kinnitust nii vanemale kui ka lapsele ja aitab kaasa healoomulistele suhetele.

Ühtlasi teame, et need, kel on seljataga trauma, keskenduvad suhetes liigselt ohu otsimisele, sest just seda on nad pidanud enda kaitseks tegema, kuid millisel viisil püüame meie, pedagoogid, seda ohutunnet leevendada? Üks tähtsamaid asju on seada negatiivsetele ootustele vastu heatahtlikkus, empaatia ja kannatlikkus. Lahkus tõmbab vaiba alt kaitsemehhanismidel, mida oleme õppinud kasutama, et säästa end tõrjutuse- ja hüljatusetundest.

Tõlgitud allikast:

Engaging Traumatized Parents in the School Environment. Alexa Duke (Australian Childhood Foundation). 27. november 2015, professionals.childhood.org.au

